DOI 10.31909/26168820.2018-(38)-26
УДК: 81’1: 81’’8+821.111 (73)

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЕПІТЕТА В НОВЕЛІ «ПАДІННЯ БУДИНКУ АШЕРІВ» ЕДГАРА ПО

Г. Мельниченко
кандидат педагогічних наук, доцент,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
Є. Макаренко
студентка IV курсу,
Південноукраїнський національний педагогічний университет
імені К. Д. Ушинського

У статті уточнено сутність поняття «епітет»; визначено місце епітета в творах Е. А. По на прикладі новели «Падіння будинку Ашерів»; методом суцільної вибірки виокремлено й класифіковано авторські епітети відповідно до їхньої семантичної функції і прагматичного потенціалу. З’ясовано, що в новелах Е. А. По превалюють епітети ідейно-смислової та прагматичної спрямованості, художньо-естетична ж функція епітета відіграє допоміжну роль.

***Ключові слова**: епітет, новели Едгара Алана По; прагматична, ідейно-смислова, художньо-естетична функція епітета; емоційні, перцептивні, описові епітети.*

Неповторність ідіостилю письменника забезпечується унікальним поєднанням стилістичних прийомів – репрезентантів світогляду й найважливіших концептів у творчості автора. Особливе місце серед них посідає епітет – невід’ємна стилема жанру емотивної прози.

Епітет є одним з основних стилістичних засобів художнього мовлення, заснований на взаємодії прямого й переносного значень слова або словосполучення. Епітетом називають унікальне образне, художнє означення, що поєднується з іменником з метою представлення специфічної неповторної суттєвої властивості предмета, поняття, явища тощо та придання їм емоційної виразності, поетичної яскравості.

Дослідженням епітета, які майже завжди проводиться в рамках когнітивно-прагматичного підходу, займалися такі науковці, як І. В. Арнольд, Ф. І. Буслаєв, О. М. Веселовський, І. Р. Гальперін, С. А. Губанов, В. М. Жирмунський, О. О. Зеленецький, О. С. Охманова, О. О. Потебня, Б. В. Томашевський та інші. Стилістичний потенціал означеного прийому вивчався як особливість ідіостилю американських класиків, як-от Ф. С. Фіцджеральда (М. В. Мельник), Г. Ф. Лавкрафта (Д. Хармс), Дж. Селінджера (Ю. О. Говера), Дж. Лондона (О. Н. Піддубська), Р. Бредбері (Т. Є. Мартинова, Р. П. Іванова) та інших. Дані, отримані в ході аналізу творів означених авторів, свідчать про потужну художньо-естетичну, ідейно-смислову й прагматичну функцію епітета в художньому дискурсі. Літературна спадщина Е. По в даному аспекті не є виключенням. Не зважаючи на те, що епітет Е. По виступає засобом вербалізації багатьох категорій тексту та визначає своєрідність стилю письменника, а його творчість є предметом багатьох досліджень, проблема функціонування епітетів у його творах залишається недостатньо вивченою. Це підтверджує *актуальність і значущість* нашого дослідження.

Об’єкт дослідження: епітет як лінгвостилістичний засіб виразності художнього дискурсу. *Предмет дослідження*: особливості функціонування епітету в оповіданнях Едгара По на прикладі оповідання «Падіння дому Ашерів».

Мета дослідження: визначити й охарактеризувати основні стилістичні функції

©Г. Мельниченко, Є. Макаренко, 2018

епітетів у творах американського письменника Едгара По на прикладі оповідання «Падіння дому Ашерів».

Для досягнення мети використано такі *методи дослідження:* теоретичний – аналіз матеріалів дослідження лінгвістів; дефініційний – опис лінгвістичного терміну; метод суцільної вибірки, квантитативний метод.

Епітет здавна звертав до себе увагу вчених-стилістів як лінгвістичного, так і літературознавчого напряму. Історія вивчення епітету починалася з давніх риторів, які відводили цьому стилістичному прийому значне місце. У середньовіччя вивчення епітета відійшло на другий план. Епітетом називали прийом «такий, що типізує», тоді як в античності йому давали назву «той, що прикрашає» [1, с. 5]. Зауважимо, що аж до другої половини минулого століття даний стилістичний прийом розглядався лише як засіб прикрашення мови, спосіб зробити її більше виразною. І тільки останні роки ознаменувалися новим поворотом у вивченні епітета: його починають вивчати з позиції когнітивного аналізу [2].

У вітчизняній лінгвістиці основоположником теорії епітета вважається А. Н. Веселовський, який стверджував, що «за епітетами лежить далека історико-психологічна перспектива, ціла історія смаку й стилю в його розвитку від ідей корисного й бажаного до виокремлення поняття прекрасного» [3].

І. В. Арнольд називає епітет «лексико-синтаксичним тропом, оскільки він виконує функцію означення, обставини або звернення, відрізняється необов'язково переносним характером слова, що його виражає, і обов'язковою наявністю в ньому експресивних забарвлень, завдяки яким висловлюється ставлення автора до предмета» [1].

Стилістична функція епітета досить багатогранна й зумовлює широкі можливості дослідження його проявів в ідіостилі автора.

Літературне надбання видатного письменника Едгара По досліджувалось і досліджується багатьма вченими, такими як В. Я. Брюсов, Л. І. Володарська, Г. Злобін, Ю. В. Ковальов, О. М. Ніколюкін, Г. І. Сільман. Яркою й відмінною рисою творчості Едгара По є тяжіння до катастрофічних сюжетів, похмурих подій, зловісної обстановки, загальної атмосфери безнадії й розпачу, до трагічних трансформацій людської свідомості, охопленої жахом і втрати контролю над собою. Усі ці особливості його прози спонукали деяких критиків трактувати його творчість як явище, що існує «поза часом і поза простором» [4, с. 228].

Саме епітети є потужним засобом у руках письменника для створення необхідного емоційного фону оповіді, як, наприклад, в оповіданні «Падіння дому Ашерів», яке й було взято за основу нашого дослідження.

«Падіння дому Ашерів» – сюрреалістична розповідь про візит оповідача у старовинний маєток свого хворого приятеля, про містичний зв'язок між братом та сестрою та надприродній зв'язок між домом та його мешканцями.

З перших рядків опис похмурого будинку вказує на подальший досить неоптимістичний розвиток подій. «*During the whole of a dull, dark, and soundless day in the autumn of the year, when the clouds hung oppressively low in the heavens, I had been passing alone, on horseback, through a singularly dreary tract of country; and at length found myself, as the shades of the evening drew on, within view of the melancholy House of Usher*.» Використані в цьому зачині адвербіальний епітет «*oppressively*» та атрибутивний епітет «*dreary*» створюють напружену атмосферу антиципації жахливих, можливо, містичних подій, підвищують почуття тривоги. Оповідання сконцентровано навколо ідеї помирання душі героя разом з його домом, і ідея ця передається не стільки розгортанням сюжету, скільки системою ефектних епітетів, функція яких в творі реалізується у поєднанні прагматичного й ідейно-смислового плану.

Створений емоційний настрій існує протягом усієї новели. Автор нагнітає напругу, наполегливо вказуючи на основні елементи непривітного пейзажу й деталі в описі будинку «*the bleak* walls», «*a few rank* sedges», «*a few white* trunks *of decayed trees*». На фоні

цієї безрадісної обстановки вибудовується фігура Родеріка, що стає її частиною. Цвіль навколо будинку, яка звисає з карнизів, нагадує казкове павутиння («*a fine tangled* web-work»), як і волосся господаря будинку («*wild gossamer* texture»).

Едгар По використовує епітети не лише для опису зовнішнього вигляду героїв, як ми бачимо в останньому прикладі, а й для передачі їхнього внутрішнього стану. Про душу Родеріка написано так: «an *excited* and *highly distempered* ideality».

Минають дні й напруга збільшується, а кольори гнітючої атмосфери («*oppressive* atmoshere») темнішають. Читачу спочатку стає відомо про смерть сестри Ашера, але в кінці події набувають страшного розвитку – жінка повертається до життя, щоб забрати брата – новела сягає найвищого емоційного стану. І знову опис природи, насичений різноманітними епітетами, підтримує створену атмосферу: «The radiance was that of the *full, setting, and blood-red* moon…there came a *fierce* breath of the whirlwind…there was a long *tumultuous* shouting sound» [5, с. 206].

Ідейний й емоційний зміст авторського задуму підсилюється кільцевою композицією твору: похмурий початок оповідання перекликається з жахливим кінцем, трагічним згасанням ще одного дворянського роду. Зауважимо, що мікроконцепт «похмурий», який є визначальним у новелі, вербалізується за допомогою низки епітетів: «*somber* tapestries», «*gloomy* furniture», «*grim* phantasm», «*dark* day», «*grey* sedge» тощо.

У процесі дослідження було виокремлено 117 епітетів й визначено їхні основні стилістично-смислові функції, а саме:

1. Створення пригніченої й тривожної атмосфери засобами зображення стану природи: «a *dull, dark, and soundless* day in the autumn of the year»; the clouds hung *oppressively* low in the heavens»; «a *singularly dreary* tract of country»; «*black and lurid* tarn; tarn lay *in unruffled luster»*; «*gray* sedge»; «*ghastly* tree-stems»; «a *pestilent and mystic, dull, sluggish, faintly discernable, and leaden-hued* vapor»; «*sullen* waters of the tarn», «the dim tarn»; «*impetuous* fury of the entering gust»; «a *tempestuous* yet s*ternly beautiful* night»; «*violent* alterations of the wind»; «*blood-red* moon»; «a *fierce* breath of the whirlwind»; «the *deep and dank* tarn».

Епітети розташовані в порядку наростання їхнього емоційного значення, природа немов попереджує про неминуче жахливе на початку оповідання та стає головною діючою особою наприкінці, впливаючи на психологічний стан героїв і події в маєтку. Автор використовує метафоричні колористичні та оцінні епітети, які посилюють і закріплюють символічні образи.

2. Посилення антиципації жахливого засобами відтворення образу маєтку – ззовні й усередині. У зображенні автором дому ззовні прослідковуються дві риси: перша – персоніфікація будівлі, надання їй схожості з могутнім велетнем: «*eye-like* windows», «*vast* house»; «*mighty* walls»; та друга – створення загальної атмосфери жаху, фону для подій, що розгортаються: «mansion of *gloom*», «the *quaint and equivocal* appellation of the house»; «a *wild* inconsistency between its parts and the crumbing condition of stones»; «*silent yet importunate* influence»; «*oppressive* atmosphere».

Інтер'єр маєтку зображується за допомогою прикметників з перцептивною (колористичною) семантикою: «*dark* passages», «*dark* draperies», «*black* oaken floor», «*gray* walls and turrets», «*gray* stones», «*insufferable* gloom»; «*gloomy* furniture», «an air of *stern, deep, irredeemable* gloom». Загальною рисою колористичних епітетів є превалювання ахроматичних тонів темних відтінків: від чорного, поглинаючого всі інші кольори почуттів та вже не відпускаючого їх, до сірого – який символізує виснаженість, самотність, неприкаяність (колір привидів). Ця гамма кольорів утримується впродовж усього оповідання, лише декілька разів доповнюючись іншими, хроматичними тонами – червоним (у зображенні губ небіжчиці) та зеленувато-жовтим (у зовнішності Родеріка), які також несуть символічне навантаження.

3. Відтворення емоційного та психічного стану людини. Про почуття оповідача читаємо: «There was an iciness, a sinking, a sickening of the heart – an *unredeemed dreariness*

of thought which no goading of the imagination could torture into aught of the sublime». І далі: «*insufferable* gloom pervaded my spirit»; «with a feeling *of awe*»; «a sensation of *stupor* oppressed me»; «an intensity of *intolerable* awe»; «an *irrepressible* tremor gradually pervaded my frame»; «an incubus of *utterly causeless* alarm»; «*uncountable yet unendurable* sentiment of horror»; «*extreme* terror». Як бачимо, тут переважають емоційні епітети з семантикою жаху – безмежного, крижаного, містичного, від якого ціпеніють кінцівки й думки.

А от яким постає Родерік на художньому полотні автора: «his voice varied ra*pidly* from *a tremulous* indecision …to … *abrupt, weighty, unhurried, and hollow-sounding* enunciation»; «*broken* and *equivocal* hints»; «in terms too *shadowy»*; «*highly distempered* ideality»; «his *elaborate* fancy brooded»; «*phantasmagoric* conceptions of my friend»; «*fervid* facility of his impromptus»; «*wild* fantasies»; «a *tremulous* quaver». Образ власнику маєтку вербалізується за допомогою епітетів із семантикою нервовості й тривожності, що передають коливання емоційного стану персонажу від напруженості й нестійкості психіки до ексцентричності й потойбічності у прояві відчуттів.

4. Відтворення світу відчуттів (зорових, тактильних, звукових) за допомогою лексем кольору ахроматичних тонів («*white* trunks», «*black* tarn», «*gray* siege»); лексем фізичного стану – ветхості й застарілості («*tattered* furniture», «a *fine tangled* web-work», «*crumbling* condition»; «*wild gossamer* texture»); мовних репрезентантів різких, металевих звуків, що підсилюють відчуття стану між життям та смертю, асоціюються з образами привидів з ланцюгами, потойбічною мукою, жахом («*grating* sound», «*dragon's unnatural* shriek», «*horrid and harsh* shriek», «a *terrible ringing* sound»; «*hollow, metallic and clangorous* reverberation»).

5. Характеристика зовнішності персонажів, з особливою яскравістю представлена в описі образу Родеріка: «*liquid, luminous* eyes»; «*miraculous* lustre of the eye»; «*pallid but of a surpassingly beautiful curve»*; «*ghastly pallor* of the skin»; «a *ghastly* hue»; «a *delicate* Hebrew model»; «*Arabesque* expression»; «*cadaverously* wan». Письменник використовує епітети перцептивного й емоційного плану, результатом чого стає реалістичний опис психічно хворої людини.

Використовуючи елементи квантитативного аналізу отриманих даних, було з'ясовано, що найбільш активними в оповіданні були емоційні епітети, до яких належить близько 37% одиниць. Другими за значущістю виступили описові епітети – репрезентанти природного стану: їх було зафіксовано 27%. Інші дві групи описових епітетів – репрезентантів концепту «дом» та «зовнішність» налічують 23% та 15 % відповідно, що в сумі майже дорівнює кількості першої групи. Група перцептивних епітетів, що репрезентують відчуття персонажів та читача, налічує 15%. Таким чином, ідейно-смислова та прагматична функція епітетів в оповіданні створюється, головним чином, за рахунок апелювання автора до емоційного стану читача крізь емоційний стан персонажів та природи – головних діючих осіб творчості Е. По взагалі. Художньо-естетична функція в даному творі є допоміжною, інтегруючись у єдиний концептуальний задум автора – відтворити атмосферу безмежного страху.

Епітети Едгара По відрізняються витонченістю й виразністю, віддзеркалюючи неповторний індивідуальний стиль автора та його світобачення. Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з аналізом функціонування епітетів в творчості Е. По в цілому, та співставленням отриманих даних з образом самого автора – його біографією, світобаченням, життєвими настановами.

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.

2. Турсунова Л. А. Структурные типы и стилистические функции эпитета в языке английской художественной литературы хх века: автореферат … дис. кандидата филологических наук / Л. А. Турсунова. – М.: Московский государственный педагогический университ имени Мориса Тореза, 1973. – 198 с.

3. Веселовский А. Н. Собрание сочинений / А. Н. Веселовский. – СПб., ПГ; Л.: Отд-ние рус. яз. и словесности АН; Изд-во АН, 1908-1938. – Т. 1-16. – Т.1: Из истории эпитета.

4. Ковалев Ю. В. Эдгар Аллан По, новеллист и поэт / Ю. В. Ковалев. – Л. : Художественная литература, 1984. – 296 с.

5. Poe E. A. Selected Writings of Edgar Allan Poe / E. A. Poe. – Boston, 1959. – 508 p.

Melnychenko H., Makarenko E. Linguostylistic functions of epithet in the story «The fall of the house of Usher» by Edgar Poe

Epithet is a main stylistic means of artistic speech providing expressiveness and brightness of images and ideas. It is a unique attribute determining a noun with the aim of rendering specific essential features of an object, notion, phenomenon etc. and imparting to it emotive expressiveness and poetic intensity.

Stylistic function of epithet is quite versatile, and depends on the author's idiostyle. E. A. Poe's epithet has pragmatic, ideological, semantic, artistic and aesthetic functions.

A distinctive feature of the author's literary work is a tendency to catastrophic plots, gloomy actions, ominous setting, general atmosphere of hopelessness and despair. It is the epithet that becomes a powerful means in the writer's hands for creating necessary emotional background of the story, like for instance in the short story «The fall of the house of Usher».

During the research there have been pointed out 117 epithets and established their main stylistic and semantic functions, i.e.:

1. *Creating depressed and uneasy atmosphere via depicting the state of nature. The author uses metaphoric colouristic and evaluative epithets reinforcing symbolic images.*
2. *Reinforcing anticipation of fear via restoring the image of the house – inside and outside. The interior is depicted by means of adjectives with perceptive (colouristic) semantics. A common feature of colouristic epithets is predominance of achromatic tones of dark hues each of which has a symbolic meaning.*
3. *Representation of emotional and psychological state of a character with predominance of emotive epithets with the semantics of fear. The image of the estate owner is verbalized via epithets with semantics of nervousness and uneasiness.*
4. *Reconstruction of perceptions (visual, kinesthetic, sound) via lexemes of achromatic colours; lexemes of physical state – dilapidation and obsoleteness; linguistic representants of sharp, metallic sounds.*
5. *Description of characters' appearance via perceptive and emotive epithets.*

The most active in the short story are emotive (37% of units) and descriptive epithets – representants of state of nature (27%). The other two groups of descriptive epithets – representants of the concept «house» and «appearance» total to 23% ma 15% respectively. The group of perceptive epithets number 15%. Thus, the ideological, semantic and pragmatic functions of the epithets in the story are performed by the author's appealing to emotional state of the reader through emotional state of the characters and nature.

Key words: *epithet; short stories by E. A. Poe; pragmatic, ideological-semantic, artistic-aesthetic function of epithet; emotional, perceptive and descriptive epithets.*